

İNŞÂ-İ MERGÛB'DA İMLÂYA DÂİR TESPİTLER

Ömer İNCE*

ÖZET

Dîvan Edebiyatı araştırmalarında; araştırmacılar değişik problemlerle karşılaşırlar. Araştırmacıların karşılaştığı bu problemlerin bir kısmı metinle ilgili, bir kısmı anlamla ilgili, önemli bir kısmı da yazımla ilgilidir. Dîvan Edebiyatı kesin kuralları olan bir edebiyat olarak kabul edilmesine rağmen, imla konusunda kesin kurallarının olmayışı değişik problemlere sebep olmaktadır. Çoęu zaman metinlerin farklı imlalarından kaynaklanan değişik okuma ve metin kurmaya sebep olan bu problem, bizim araştırma sürecimizde de önümüze gelmiştir. Sık karşılaşılan yazım problemleri nasıl çözülmelidir? Dîvan Edebiyatında gerekli olan "yazım birliği" için ihtiyaç duyulan nedir? Noktalama işaretlerinin kullanımı yaygınlaştırılmalı mıdır?

Anahtar Kelimeler: Dîvan Edebiyatı, yazım birliği, yazım.

FIXATIONS IN İNŞÂ-İ MERGÛB ON ORTHOGRAPHY

ABSTRACT

The researchers encounter various problems in the researches on Ottoman Divan Literature. While some of these problems encountered by the researchers are related to the text and the meaning, the significant part of them is related to writing. Although the divan literature is regarded as a literature with definite rules; its lack of definite rules in terms of spelling leads to different problems. This specific problem which most of the time causes various reading and text formation that result from different spelling of the texts are also taken into account by us during our research. How should the frequently encountered writing problems be solved? What is required for the "writing unity" necessary within the

* Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

Divan Literature? Should the use of punctuation marks be made more common within the transcription?

Key Words: Divan literature, writing unity, writing.

Giriş:

Eski Türk Edebiyatı araştırmaları sürecinde, bazen metinden, bazen anlamdan, bazen de yazımdan kaynaklanan değişik problemlerle karşılaşmaktadır. Araştırmalarda sıkça karşılaşılan bu problemlere ilişkin görüşler daha önce de benzer toplantılarda, değişik araştırmacılar tarafından dile getirilmiş ve çözüm yolları önerilmiş, araştırmalarda “yazım birliği” hedeflenmiştir.¹ Ancak yapılan her yeni araştırmada araştırmacılar bu problemleri, az veya çok yaşamaya devam etmektedirler. Çalışmamızda imlâdan kaynaklanan hataları en aza indirmek için “yazım birliği” bağlamında “İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler”² adlı eserden hareketle, bu eserde imlaya dair yaptığımız tespitleri sunacağız.

“İnşâ”, “yeniden ortaya çıkarma”, “büyütme”, “bir şeyi tesis etme”, “yapma”, “kaleme alma” anlamlarına Arapça bir kelimedir. Türk edebiyatında edebî nesir için genellikle inşâ terimi kullanılmıştır. Kelimenin çoğulu olan münşeat, zamanla edebiyatta yazma sanatı ve yazışma kurallarını ifade etmesinin yanında, bu çerçevede yazılmış güzel yazı örneklerini bir araya getiren eserlerin genel adı olarak da

¹ Tunca Kortantamer, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları”, Türklük Araştırmaları Dergisi, Marmara Üni. Fen-Ed. Fak. Yayını, İst.,1993. C.VII, s. 337-365. ; Ahmet Ateş, “Metin Tenkidi Hakkında” Türkiyat Mecmuası, C. VII-VIII İst., 1942. s. 253-267. ; İsmail Ünver, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” Türkoloji Dergisi, C. XI. Ank.,1993, s. 53-89. ; Ünver, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlılar”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, 17-18 Ocak 1992, İlesam, Ankara'da sunulan tebliğ.) ; Adnan İnce, “Tenkildi Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, 17-18 Ocak 1992, İlesam, Ankara'da sunulan tebliğ.) ; Osman Horata, “Klasik Edebiyatımıza Âit Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, 17-18 Ocak 1992, İlesam, Ankara'da sunulan tebliğ.) ; Zeynep Korkmaz, “ Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, Türkoloji Dergisi, C.VIII, Ankara, 1979. s.67-77. ; Mertol Tulum, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık.1983, s. 1-8.

²Ömer İnce, İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler. (İnceleme-Metin) Ege Üni. Sos. Bil. Ens., (Basılmamış Doktora Tezi) İzmir, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

kullanılmıştır.³ Bu eserlerde bütün Osmanlı devirlerinde yazışma faaliyetlerinin özellikle resmî veya gayr-ı resmî yazışmalarda, ast, üst ve eşit seviyedeki hiyerarşinin gözetilmesi hususunda, üslup ve söylemlerinin nasıl “hatasız” olacağı, belirli standartlarla gösterilmiştir. Kâtiplere yazışma kural ve ilkelerini öğreten, yazışmanın “rükn-i a^czam” ve “şart-ı müekked” lerinden bahseden öğretici nitelikli bu eserde, “kavâid-i imlâ”dan söz edilmekle birlikte, imlâya ilişkin herhangi bir kural hatırlatması yapılmamıştır.

”İmdi kâtib olanlara gerekdür ki her kişünün merâtibin bilüp mertebesine göre lâyıq ve münâsib elkâb taḥrîr eyleye ve daḥi meşḳûk ve müsta^cmel olmayan elfâz ve ıbârâtı yazmaya ve daḥi ırâb ḳomıya ve daḥi müzekkeri müennesden ve teşniyeyi cemîden ve ḥıṭâb-ı ḥâzırı ḥıṭâb-ı ḡâibden fark eyleye ve daḥi edânî ve esâfil kimesnelere a^clâ ve efâzil kimesnelere taḥrîr olınacaḳ ed^cıyye ve eşniyeyi yazmıya ve daḥi ednâdan a^clâya mektûb veyâ arz-ı ḥâl taḥrîr eyledikte kaḡıdın nişfindan yaza ve daḥi aḳrandan emşâle mektûb taḥrîr eyledikte kaḡıdın nişfindan yukarı yaza eger daḥi yukarı yazarsa ve münâsib ebyât ve eş^câr katarsa lâyıq ve lâbe’sdür ve daḥi mektûbuñ evvelinde teyemmünen ve teberrüken mektûbuñ bâlâsına hû ismini taḥrîr ide yâḥûd mektûbuñ maẓmûnına muṭâbıḳ ismü’llâh ile ibtidâ eyleye meşelâ seferde ve ḥazarât olanlara hüve’l-fettâḥ hüve’l-mu^cîn yaza ve daḥi ḥasta ve marîz olanlara hüve’ş-şâfî hüve’l-mü^câfî yazalar ve daḥi in^câm ve iḥsân talebinde olanlara hüve’l-muḥsin hüve’l-mu^cattî yaza vaḳ’s a^clâ zâlik ve daḥi mektûbuñ âḥirinde târîḥ yaza zîrâ târîḥ mektûbuñ rûkn-i a^czamı ve şart-ı müekkedidir ve daḥi mektûbuñ üzerine bedûḥ ismini taḥrîr eyleye ehl-i firâset ve şâḥib-i kiyâset olanlara bu inşâ kâffdür vüçûhla kavâid-i imlâdan müstefîd olur”⁴

Esasen Eski Türk Edebiyatı kesin kuralları olan bir edebiyat olmasına rağmen⁵ imla noktasında kesin kurallardan söz etmenin zorluğu, bu alanda çalışan araştırmacılar tarafından bilinen bir husustur. “Türkçe’nin tarihî gelişme şartlarından doğan zamana bağlı değişmeler, bir yandan dilin yazı ve imlası ile fonolojisi arasındaki

³ İnce, a.g.e. s.6.

⁴ İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ’da Müstâmel Lügatler. Yp.32a-33a

⁵ Cemal Kurnaz, “Şeyh Gâlip Dîvânı’nda Nazım Şekilleriyle İlgili Problemler” Divan Edebiyatı Yazıları, Ankara, 1997. s. 421

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ayrılıklar, bir yandan da orijinal metne ait dil özellikleri ile o metnin istinsah devirlerine ait özelliklerin birbirine karışmış olması ve bunların ortaya koyduğu sorunlar, metin yayını yapan araştırmacıları içiçe girmiş çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bırakmıştır.”⁶

Arap harfli metinlerde karşılaşılan imla sorunu “elifbâ”nın Türkçenin ses yapısına uymadığı teziyle de uyuşmamaktadır. “Arap harfleriyle yazılmış Türkçe metinlerde karşılaşılan okuma, anlama ve çevirme güçlükleri sadece harflerden kaynaklandığı düşünülmemelidir. Asıl güçlük, dil bilgisi kurallarını öğrenmekte ve onları gerektiği yerde uygulamayı bilmektedir. Eski metinlerimizi çevirirken hata yapmamak ya da hataları en aza indirmek için ne yalnız Arapça, ne yalnız Farsça, ne de yalnız Türkçe bilmek yeterlidir. Sağlam bir Türkçe bilgisi yanında Arap ve Fars dillerinin sarf (morfoloji = şekil bilgisi) kurallarını bilmek bu çalışmaların ön şartıdır.”⁷ Çünkü, İstanbul’un Fethi’ne kadar Eski Anadolu Türkçesinde, yazı dili ile konuşma dili arasında görülen yakınlık fetihten sonra giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Yusuf Has Hacib’in “*Kutadgu Bilig*”i ile başlayıp Süleyman Çelebi’nin “*Veîletü’n-Necât*” ve Şeyhî’nin “*Har-nâme*”sine kadar süren hareke ve imlâ harflerine dayalı yazma anlayışı Anadolu’nun müşterek Türkçesi, Fetih’ten sonra önemli bir değişim sürecine girmiştir. Duygu ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan yazı dili ile konuşma dili bu yeni dönemde farklılaşmadan öte, hızlı bir ayrışma ve birbirinden uzaklaşma sürecine girmiştir.⁸ Osmanlıca olarak da adlandırılan bu yeni yazı dili, kesin kuralları olmayan ama geleneği oluşan bir yazı dili olarak edebî eserlerde kullanılmaya başlanmıştır. “En geç 16.yüzyıldan başlayarak, artık konuşma dili ile yazı dili birbirinden ayrılmış olduğundan bu değişme ve gelişmeye paralel olarak, Osmanlı imlası da çok defa telaffuzla bağlantısı bulunmayan bir klişe imlası durumuna gelmiş bulunuyordu. Böylece Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi

⁶ Zeynep Korkmaz, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, (II. Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Araştırmaları Semineri” Hamburg, 5-10 Eylül 1976) Türkoloji Dergisi, C. VIII. Ank., 1979. s.67-78

⁷ İsmail Ünver, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar” (30. Ocak. 1992 de TDK salonunda yapılan konuşma metni.)

⁸ İnce, a.g.t. s.1-5

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

arasında dilin iç ve dış yapısı bakımından önemli ayrılıklar ortaya çıkmıştır.”⁹

Çalışmamıza esas olan eserde imlâya ait tespitlerimiz aşağıda arz edilen hususlardır.

Metin’de imlâya dâir tespitler :

Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında “Her araştırmacının aslına en uygun bir metni kurmağa çalışırken”¹⁰ acaba yanlışları da aynen alarak yanlışla işaret etmesi mi doğrudur? Araştırmacının metinde muhtelif problemleri “teker teker ayıklaması”¹¹ önerildiğine göre metne müdahale ederek doğru metni kurması mı gerekir? Hemen her araştırmacının karşılaştığı bu veya benzer hususlar bizim çalışmamızda¹² da sözkonusu olmuştur. Araştırmada imlâya ait tespitlerimizin bir bölümünü ilginize sunmak isterim.

Metinde Türkçe kelimelerde imlâya ait olarak tesbit ettiğimiz hususlar ünlü ve kısmen ünsüz harflerde olmuştur. Arapça ve Farsça kelime ve eklerin imlası, Arapça ve Farsça kelimelerin isim ve sıfat tamlamaları, özel isimlerin imlâ problemi hemen her eserde ortak bir özellik gibidir.¹³ Bu konuda I. Eski Türk Edebiyatı kollekyumunda (İlesam, 17-18.Ocak.1992) Arapça-Farsça kelimelerin imlâsıyla ilgili olarak araştırmacılar tarafından dile getirilen çeviriyazıda karşılaşılan güçlükler ve öneriler sözde kalmamıştır. Toplantıda dile getirilen çeviriyazıda karşılaşılan farklı yazım ve imlâdan kaynaklanan tutarsızlıkları gidermek için Prof.Dr. İsmail Ünver; “Çeviriyazıda Yazım Birliğini Sağlamak Üzerine Öneriler”¹⁴de bulunur. Bu makale, Arapça–Farsça kelimelerle ilgili yazım birliğini sağlamada önemli bir temel olmuştur.

Metinde Türkçe kelimelere ilişkin imlâya dair tesbit edilen ünlü ve ünsüz harflerden kaynaklanan hususların bir bölümü

⁹ Korkmaz, a.g.m. s.68.

¹⁰ Korkmaz, a.g.m. s.67.

¹¹ Korkmaz, a.g.m. s.67

¹² İM. Yp.11a

¹³ İsmail Ünver, “Arapça,Farsçakelimelerin imlâsı”, Ayrıca;Adnan İnce, “ Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları”; Osman Horata, “Klasik Edebiyatımıza Âit Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler”

¹⁴ İsmail Ünver, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” Türkoloji Dergisi, C. XI. Ank.,1993, s. 53-89.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Buraya alınmıştır. Ünsüz harflerin farklı veya eksik yazılmasından kaynaklanan imlâ örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

Metinde Yazılan:	Yazılması Gereken:
vuḡūḡında ¹⁵	vuḡū(c)ında
şermāye ¹⁶	sermāye
mes ¹⁷	mes(rūr)
āhir ¹⁸	(z)āhir
is ¹⁹	i(ş)
müste ^c ā ²⁰	müste ^c ā(n)
minhāmuzdur ²¹	inhāmuzdur
maḡnūmuñuz ²²	maḡ(d)ūmuñuz
olunmala ²³	olunma(k)la
İtnāb: ²⁴ Sözü az etmek	İcāz: Sözü çok itmek

şeklinde verilmiştir. Burada sözkonusu sadece dikkatsizlikten kelimelerin anlamlarının karıştırılması değildir; kelimelerden birisinde fiil, “hurûf-ı imlâ”dan “y” ile, birisinde “y”siz yazılmıştır. Bu durumda asıl metne sadık kalınırsa kelimenin birisini “etmek”, birisini “itmek” imlâsıyla okumak gerekmektedir. Bu durum için görüşümüz müellif veya müstensihlerin dikkatsizce bazen harekeyi, bazen de “hurûf-ı imlâ”yı kullanma alışkanlığı olmalıdır. Ancak dikkatsizlik ve hızlı yazma alışkanlığı bazen de kelimelerin

¹⁵ İM. Yp. 83b

¹⁶ İM. Yp. 80b

¹⁷ İM. Yp. 79b

¹⁸ İM. Yp. 77a

¹⁹ İM. Yp. 78a

²⁰ İM. Yp. 78b

²¹ İM. Yp. 60b

²² İM. Yp. 48a

²³ İM. Yp. 42a

²⁴ Kelimenin Türkçe karşılığı yanlış olarak verilmiştir. “İtnâb” ve “İcâz” kelimelerinin anlamları karşılıklı ters olarak verilmiştir.

anlamlarının da yanlış verilmesine sebep olmuştur. Metnin hatasıyla yansıtılması için hatalara müdahale edilmemeli, ancak dipnotlarla araştırmacının tesbit ve görüşleri verilmelidir. Nitekim yukarıda verilen kelimeler arasında böyle bir yanlış tesbit edilmiş ancak doğrusu yazılmak yerine dipnotla tespitler bildirilmiştir.

Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında araştırmacının okuma tereddütlerinin giderilmesinde kullanılan sağlıklı yöntemlerden biri sözlük kullanımınıdır. Sıklıkla kullanılan bu yöntem sebebiyle araştırmalarda bir yandan imla hatası düzeltilirken, bir yandan da yanlışla düşülebilmektedir. Prof. Dr. İsmail Ünver “Çeviriyazıdaki bu tutarsızlıklar, üniversite muhitinde hazırlanıp yayınlanan eserlerde sürüp giderken, aynı yıllarda yayımlanan Osmanlıca-Türkçe - Ansiklopedik Lügat- bu konudaki tutarsızlıkları büsbütün körüklemiştir” diyerek bu konuya dikkat çekmiştir.²⁵

Sözlükler arasındaki farklı imla uygulamasına örnek olmak üzere metinde tespit ettiğimiz örnek kelimelerden biri “*çokadâr*”²⁶ kelimesidir. Kelime bir sözlükte²⁷: Çoha, çoka: Has yünden yapılan bir cins kumaş; Çohacı, Çuha yapan ve satan kimse; Çohadar = çokadar; Çokadar: Ayak işlerinde çalışan, çuha elbiseli veya çuhadan yapılmış perdenin dışında, emirleri yerine getirmek için bekleyen hizmetçi olarak verilmektedir. Bir başka sözlükte aynı kelime.²⁸ Çûha: 1. Yün kumaş, çuha ; çûha-dâr: 1.hizmetçi; kapıcı. 2. me'mur.

İki sözlük arasındaki önemli fark anlamdan çok imlâ konusundadır. Sözlüğün birisi kelimeyi değişik okunuş biçimleriyle ve tek gövde halinde verirken; diğer sözlük aynı kelimeyi kök ve ekiyle (-) işaretiyle bölünmüş olarak birleşik kelime imlâsıyla vermiştir. Burada bu sözlüğün²⁹ kullanılması, hâlâ ”en kolay elde edilebilen sözlük olma özelliğini”³⁰ sürdürmesindedir.

Metinde tespit ettiğimiz bir başka imla husûsu da ”Hoca” kelimesinin yazımında karşımıza çıkmıştır. Hâce kelimesinin konuşma dilindeki yaygın kullanılış biçimi olan bu kelime metinde

²⁵ Ünver, a.g.m. s.54-55

²⁶ İM.Yp. 34a

²⁷ Temel Türkçe Sözlük – Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş - Kâmûs-ı Türkî, İst. 1985

²⁸ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970

²⁹ Devellioğlu, a.g.e.

³⁰ Ünver, a.g.m. s.55-56.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

yazı dilinde alışık olunmayan bir imlâ ile (هوچه) "hoca" şeklinde yazılmıştır. Bu "ه" ile yazılan imlâ biçimiyle kelimenin "hoca" olarak okunması akla gelmeyecek bir okumadır. (حواحه) "hâce" şeklinde kendine has imlâ kuralı olan bu kelimenin bu şekilde farklı bir imlâ ile yazılması, ilk bakışta bir yazım hatası olarak kabul edilebilir. Ancak kelime, eserde özellikle "gayr-i müslim" ticaret erbâbıyla, ticarî yazışmalarda bir sıfat olarak kullanılmıştır³¹. Sözlükler "hâce" kelimesini; hemen hemen aynı karşılıklarla: Efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, öğretmen, müderris, (Türkçe'de yaygın kullanışı: Hoca) şeklinde vermiştir. Metinde; müderris, hoca, âlim karşılığı olarak "üstâd" kelimesi kullanılmıştır³². Kelimenin imlâsı, İlk anda bizi bir imlâ hatası düşüncesine götürmekle beraber, bu kullanılış biçimiyle imlâsından çok, sosyo-kültürel bir kullanıma ışık tutması sebebiyle önemli hale gelmiştir. Bu durumda cevaplanması gereken soru: Kelime bu imlâsı ile özel bir anlama sahip olan ve sadece gayr-i müslim ticaret erbâbı için vasıf olarak kullanılan bir kelime midir? Yoksa bu imlâ, yakın sesler tek harfte toplanarak, yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dil özelliği olan Türkçe'de, zamanla telaffuzun yazı diline etkisi olarak mı görülmelidir? Bu durum için, "metne ait dil özellikleri ile o metnin istinsah devirlerine ait özelliklerin birbirine karışmış olması ve bunların ortaya koyduğu sorunlar"³³ dan biridir demek mümkündür.

Metinde tespit edilen ve sözlüklerde farklı imlâ ve anlamlarla karşılanan diğer bir kelime "vukıyye"³⁴ kelimesidir. Sözlüklerin birinde³⁵ kelimenin imlâsı sadece "kıyye" şekliyle yer almış olup; kelimeye karşılık olarak: Okka, dört yüz dirhem, verilmiştir. Diğer bir sözlükte kelimenin imlâsı iki şekilde yer almıştır. Bu imla şekillerinden biri: "Vukıyye"; (k kalın okunur) dört yüz dirhemlik, ağırlık, okka; diğer imlâ şekli de; "kıyye": "Okka" ağırlık ölçüsünün asıl Arapçası olmak üzere kullanılıyorsa da yanlıştır; doğrusu ukka'dır" şeklinde verilmiştir.

³¹ İM. Yp. 48b-56a-57a

³² İM. Yp. 61a.

³³ Korkmaz, a.g.m. s.67

³⁴ İM. Yp. 21b

³⁵ Devellioğlu, a.g.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

Metinde ünsüzlerin farklı yazımından kaynaklanan imlâ hataları gibi ünlü harflerin yazımından kaynaklanan imlâ problemleri de görülmektedir. Hareke ile yazılmış bir kelimenin hemen yanında, aynı kelimenin harekesiz yazımı ile de karşılaşılabilir. Böyle bir durumda nasıl bir yol izlenmelidir? Hareke mi esas alınmalıdır? Gelenek mi? Bu duruma örnek olarak “göz “ ve “göz-el” (güzel) kelimesinin imlâsı verilebilir. Eserdeki bazı kelime ve imlaları :

Çeşm: Göz

Şabāhat: G(ö/ü)zelliik (çeşm=göz kelimesinin hemen dibinde yer alan bu kelime için imlâ ne olmalıdır?) (Kelime harekeli olarak yazılmıştır.)

Cemāl: G(ö/ü)zel (Yine “çeşm=göz” kelimesinin yanında yer alan bu kelimedede imlâ ne olmalıdır?) (Kelime harekesiz olarak yazılmıştır.)

Cemāl: Ğāyet g(ö/ü)zel (Harekesiz olarak yazılmıştır.)

Kelimeler birbirine yakın yerde yer almıştır. “göz” kelimesi yanında yer alan ve aynı kelimeyle alakalı başka bir kelimedede imlâ tercihi ne olmalıdır? Burada hareke esas alınarak, imlâ harekeye uygun hâle mi getirilmelidir? Yoksa gelenek ve devrin dil özellikleri esas alınarak hareke dikkate alınmamalı mıdır?

Arap harfli metinlerin imlâsında noktalama işaretlerinin olmaması da ayrı bir husustur. Araştırma metnimizde yaygın olarak kullanılmamakla birlikte, muhtelif sayfalarda imlâya ilişkin bazı işaretlerin nokta ve virgül karşılığı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.³⁶ Anlam bakımından bu işaretleme, nokta ve virgül işlevinde kullanılmış gibidir. Anlatımın tamamlandığı yerde normal ölçülerden büyük, iri üç nokta, bir piramit oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Anlatımın tamamlanmadığı cümle içerisinde ise, anlam karışıklığını önlemek için virgül işlevinde tek iri bir noktanın kullanılması bu eserde tesbit edilen imlâ husûsiyetlerindedir. Örnek metinde dikkat çekmesi için paranteze alınan nokta ve piramit şeklinde verilen üç nokta işaretleri, burada sözünü ettiğim hususla ilgilidir.

³⁶ İM, Yp. 31a-31b-58b

"İmdi kâtib olanlara gerekdür ki her kişünün merâtibin bilüp mertebesine göre lâyıķ ve münâsib elkâb taħrîr eyleye ve daħi meşķûk ve müsta°mel olmayan elfâz ve °bârâti yazmaya ve daħi i°râb ķomıya ve daħi müzekkeri müennesden(•) ve teşniyeyi cemi°den ve ħıķâb-ı ħâzırı(•) ħıķâb-ı ğâibden fark eyleye ve daħi edânî ve esâfil kimesneler a°lâ ve efâzil kimesnelere taħrîr olınacaķ ed°ıyye ve eşniyei yazmıya ve daħi ednâdan a°lâya mektûb veyâ °arż-ı ħâl taħrîr eyledikte kağıdıñ nişfindan yaza ve daħi aķrandan emşâle mektûb taħrîr eyledikte kağıdıñ nişfindan yukarı yaza(•) eger daħi yukarı yazarsa ve münâsib ebyât ve eş°âr ķatarsa lâyıķ ve lâ-be°sdür ve daħi mektûbuñ evvelinde teyemmünen ve teberrûken mektûbuñ bâlâsına hû ismini taħrîr ide(•) yâĥûd mektûbuñ mażmûnına muķâbıķ ismü'llâh ile ibtidâ eyleye meşelâ seferde ve ħazarât olanlara hüve'l-fettâĥ hüve'l-mu°în yaza ve daħi ħasta ve marîz olanlara(•) hüve'ş-şâfî hüve'l-mü°âfî yazalar ve daħi in°âm ve iĥsân talebinde olanlara hüve'l-muĥsin hüve'l-mu°attî yaza(•) vak's °alâ zâlik ve daħi mektûbuñ âĥirinde târiĥ yaza(•) zirâ târiĥ mektûbuñ rûkn-i a°zamı ve şarķ-ı müekkedidir ve daħi mektûbuñ üzerine bedûĥ ismini taħrîr eyleye ehl-i firâset ve şâĥib-i kiyâset olanlara bu inşâ kâfidür vücûhla ķavâ°d-i imlâdan müstefîd olur"³⁷

Burada işaret ettiğimiz imla tesbiti ile ilgili olarak huzurunuzda getirmek istediğim husus şudur: Çeviriyazısı yapılmış mensur bir metinde noktalama işaretleri uygulanmalı mı yani asıl metinde söz konusu olmayan büyük/küçük harf yazımı, nokta, virgül vb. işaretlerden hangileri kullanılmalıdır? Büyük harf kullanımı özel adlarla sınırlı mı kalmalı yoksa imlâ işaretleri yaygınlaştırılmalı mıdır?

Araştırmalarda yazım birliğinin sağlanması noktasında araştırmacıya yardımcı olacak, problemleri en aza indirecek, "çözüm

³⁷ İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler. Yp.32a-33a

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008

getirecek, kılavuzluk edecek, bir el kitabının yayınlanması”³⁸ araştırmacıların beklentisidir. Esasen böyle bir eser yazım birliğinin temelini oluşturabilir. “Genel olarak yazılı bütün eski eserler herşeyden önce birer dil mahsûlüdürler.”³⁹ Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında araştırmacı hem dili hem edebî eseri incelemek durumunda olduğu için imlâya ait problemler de devam edecek gibidir. Zaman içerisinde “dildeki değişmeler; temel olarak ses, şekil, cümle yapısı ve anlam bakımlarından olacağına göre, çeşitli konulardaki eski metinleri anlayabilmek için o metinlerin dilinin zaman içinde geçirdiği değişmeleri bütün yönleriyle bilmek gerekecektir.”⁴⁰ Bu durum da araştırmacıyı yoracak bu ve benzer problemler de daha uzun bir süre devam edeceğe benzemektedir.

Eski Türk Edebiyatı araştırmalarında sık karşılaşılan imlâ husûsiyetlerinden biri özel adlarla ilgili olan kısımdır. Büyük-küçük harf kavramının olmadığı Arap harfli metinlerin çeviri yazısında söz konusu olan bu imlâ ile ilgili önerilerde bulunulduğunu biliyoruz⁴¹. Bu bağlamda özel adların imlası üzerinde yazım birliğinin sağlandığı düşünülebilir. Bir imlâ özelliği olarak özel isimlerde karşılaştığımız ve uyguladığımız büyük/küçük harf uygulaması. Nokta ve virgül kullanımıyla genişletilebilir mi?

Sonuç olarak, klasik edebiyatta yazım birliğine duyulan ihtiyacın her geçen gün artarak devam ettiği kanaatindeyim. Araştırmaya harcanması gereken enerjinin kaybolmaması için alana ilişkin “kılavuz eser”(ler)e duyulan ihtiyaç da her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bu ve benzer toplantılardaki öneriler doğrultusunda yapılacak araştırmalar, şüphesiz problemlerin daha az yaşandığı çalışmalar olacaktır. Araştırılan metinlerde imlâ farklılıkları yabancı kelimeler üzerinde tespit edilmektedir. Arapça ve Farsça’ya ait kelimeler, ekler ve tamlamalar imlâ problemlerinin yoğunlaştığı yerlerdir. Türkçe kelimelerde ünlü harflerin imlâsında harekeli metinler de dâhil olmak üzere; eserin imlasının, eserin ait olduğu

³⁸ Adnan İnce, ve diğerleri (Dipnot 1)

³⁹ Mertol Tulum, Filolojik çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler” Türk Dünyası Araştırmaları, İst.,1983 s. 1-3.

⁴⁰ Mertol Tulum, a.g.m. s.1-3.

⁴¹ Adnan İnce, a.g.b. ; Horata, Osman Horata, “Klasik Edebiyatımıza Âit Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollojumu), 17-18 Ocak 1992,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

devrin dil özelliklerine bağlı kalınarak verilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim. Noktalama işaretlerinin anlamı doğru kurmadaki etkisi göz önüne alınarak; manzum eserler bir tarafa, mensur eserlerde imlâya ait noktalama işaretlerinin tamamı kullanılmasa da, nokta ve virgül kullanımının yararlı olabileceği hususunu da takdirlerinize arz ederim.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Ahmet, “Metin Tenkidi Hakkında” Türkiyat Mecmuası, C. VII-VIII İst., 1942. s. 253-267.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970
- HORATA, Osman, “Klasik Edebiyatımıza Âit Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, 17-18 Ocak 1992,
- İNCE, Adnan, “ Tenkidli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, 17-18 Ocak 1992, İlesam, Ankara.)
- İNCE, Ömer, İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler. (İnceleme-Metin) Ege Üni. Sos. Bil. Ens., (Basılmamış Doktora Tezi) İzmir, 2007.
- KORKMAZ, Zeynep, “ Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, Türkoloji Dergisi, C.VIII, Ankara, 1979. s.67-77.
- KORTANTAMER, Tunca, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, Türklük Araştırmaları Dergisi, Marmara Üni. Fen-Ed. Fak. Yayını, İst.,1993. C.VII, s. 337-365.
- KURNAZ, Cemal, “Şeyh Gâlip Dîvânı'nda Nazım Şekilleriyle İlgili Problemler” Divan Edebiyatı Yazıları, Ankara, 1997. s. 421
- Temel Türkçe Sözlük – Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş - Kâmûs-ı Türkî, İst. 1985

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

-
- TULUM, Mertol, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık.1983, s. 1-8.
- ÜNVER, İsmail, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar”, (I.Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu, 17-18 Ocak 1992, İlesam, Ankara’da sunulan tebliğ.)
- ÜNVER, İsmail, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar” (30 Ocak. 1992 de TDK salonunda yapılan konuşma metni.)
- ÜNVER, İsmail, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” Türkoloji Dergisi, C. XI. Ank.,1993, s. 53-89.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*